

Julia Możdżeń

<https://orcid.org/0000-0003-4932-5546>

Uniwersytet Gdański

Zapomniana Kronika Pruska
Albrechta Finka von Seybolda.
Analiza treści, budowy i losów rękopisu
powstałego w latach trzydziestych XVI wieku*

Artykuł poświęcony jest zapomnianej, najstarszej zachowanej w Prusach Górnych kronice pruskiej, spisanej przez starostę ostródzkiego i miłomłyńskiego Albrechta Finka, pana na Zybułtowie. Kronika powstała w latach trzydziestych XVI w. i zawiera odpis źródeł kronikarskich przedstawiających dzieje ziem pruskich pod panowaniem zakonu krzyżackiego do 1527 r. Kontynuowana przez Balthasara Schlubutta, zawiera także odpis *Chronik von wegen des Bundes*, spisanej w kręgu krzyżackim. Łączy zatem dzieje Prus Królewskich i Książęcych. Treść rękopisu komentowali najważniejsi pruscy dziejopisarze od XVI do XVIII w. Autorka rekonstruuje powiązania rodzinne między właścicielami kroniki i krąg jej czytelników. Wskazuje bliskie powiązania Albrechta Finka z dworem księcia Albrechta Hohenzollerna oraz na jego osobiste zainteresowanie księgą. Omawia także dalsze jego losy, które sprawiły, że dziś znajduje się w Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Moskwie.

* Artykuł prezentuje wyniki badań prowadzonych w ramach projektu finansowanego ze środków Programu Wsparcia Humanistyki Gdańskiej nr rej. 1220/PWHG/6/2022 realizowanego na Uniwersytecie Gdańskim w latach 2022–2024. Autorka jest kierownikiem projektu. Dokumentacja fotograficzna oryginału, która ze względu na sytuację międzynarodową nie mogła zostać opublikowana, znajduje się w posiadaniu Redakcji i Autorki.

The article is devoted to the forgotten, oldest surviving Prussian chronicle preserved in Upper Prussia, written by Albrecht Fink, the starost of Ostróda and Miłomłyn, lord of Zybutowo. The chronicle was written in the 1530s and includes copies of chronicle sources presenting the history of Prussian lands under the rule of the Teutonic Order until 1527. Continued by Balthasar Schlubutt, it also contains a copy of the 'Chronik von wegen des Bundes', written in the Teutonic milieu. It thus combines the history of Royal Prussia and Ducal Prussia. The manuscript content was commented upon by the most important Prussian historians from the sixteenth to the eighteenth centuries. The author reconstructs the family ties between the owners of the chronicle and its readers. She points to Albrecht Fink's close ties with the court of Prince Albrecht Hohenzollern and the latter's personal interest in the book. She also examines the further fate of the chronicle, which resulted in it being housed at the Russian State Library in Moscow.

S ł o w a k l u c z o w e: kronika, Albrecht Fink von Seybold, Albrecht von Hohenzollern, Prusy Książęce, XVI w.

Key words: chronicle, Albrecht Fink von Seybold, Albrecht von Hohenzollern, Duchy of Prussia, 16th century

Badacze pruskiego dziejopisarstwa nowożytnego, wnikliwie studiujący marginalia i komentarze zamieszczone w rękopisach pochodzących z kolekcji gdańskiego bibliofila Valentina Schlieffa (1680–1750), mają możliwość napotkania odniesień do tzw. kroniki Albrechta Finka von Seybolda, spisanej ok. 1530 r. Próżno jednak szukać bliższych informacji na temat tego kronikarza, poza spekulacjami kierownika Biblioteki Miejskiej w Gdańsku Ottona von Günthera (1864–1924), że być może kronikarz pochodził z Królewca¹ (o czym szczegółowo niżej). Rękopis ten nie był dostępny także wybitnej badaczce dziejopisarstwa gdańskiego i pruskiego Jolancie Dworzaczkowej (1923–2017)². Zachowany do dziś w Rosyjskiej Bibliotece Państwowej w Moskwie, pozostawał przez lata niezauważony przez badaczy zachodnioeuropejskich, aż do 2016 r., kiedy opublikowano jego opis katalogowy

¹ *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Th. 2: *Handschriften zur Geschichte Danzigs (Nachträge)*, bearb. von O. Günther, Danzig 1903, s. 72, nr 6; O. Günther, „Die Baisen Chronik“ und Bernt Stegmann's Chronik vom Danziger Aufruhr, „Zeitschrift des Westpreußischen Geschichtsvereins”, 43, 1901, s. 275–276.

² J. Dworzaczkowa, *Dziejopisarstwo gdańskie do połowy XVI wieku*, Gdańsk 1962, s. 30.

z krótką charakterystyką treści³. Opis ten odbiega jednak od znanych mi wzmianek na temat zawartości kroniki Finka, zapisanych w formie komentarzy na marginesach kart innych szesnastowiecznych rękopisów gdańskich. Sugerowały one, że rękopis A. Finka zawiera więcej lub zupełnie inne teksty zabytków dziejopisarских niż podano w katalogu.

Celem niniejszego artykułu jest zatem uzupełnienie luki w badaniach nad zachowanymi rękopisami kronik pruskich. Brakuje bowiem krytycznych badań nad treścią *Kroniki Pruskiej* A. Finka von Seybolda powstałej w latach trzydziestych XVI w. w Prusach Górnych. Omawiany rękopis jest najstarszym zachowanym w oryginale dziełem o treści historiograficznej spisany na terenie Prus Książęcych. Choćby już tylko z tego powodu zasługuje on na bliższe zbadanie. W artykule przedstawiam wyniki własnych analiz nad jego autorstwem, zasięgiem społecznego funkcjonowania, badania kodykologiczne, proveniencyjne oraz recepcję treści. Wartymi rozpatrzenia są m.in. także pojawiające się w tym kontekście wątki gdańskie (treść) oraz królewieckie (oprawa, domniemane pochodzenie twórcy). Dane uzyskane w toku badań pozwolą na koniec na dokonanie oceny oryginalności i wyjątkowości rękopisu A. Finka na tle zachowanych zabytków dziejopisarstwa pruskiego.

Stan badań nad kroniką

Jak wspomniałam wcześniej, do 2016 r. zachodnioeuropejscy badacze dziejopisarstwa pruskiego uważali rękopis A. Finka von Seybolda za niezachowany. Opierali swoją opinię na badaniach O. von Günthera, który tworząc katalog rękopisów gdańskich u progu XX w., bezskutecznie go poszukiwał, oraz na ustaleniach najważniejszej badaczki dziejopisarstwa gdańskiego, wspomnianej już J. Dworzaczkowej z lat sześćdziesiątych XX w., która zdołała dotrzeć do znakomitej większości zachowanych po II wojnie światowej rękopisów. Interesująca mnie kronika szczęśliwie przetrwała do naszych czasów i jest własnością Rosyjskiej Biblioteki Państwowej w Moskwie⁴. Nosi tytuł

³ *Abendländische Handschriften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit in den Beständen der Russischen Staatsbibliothek Moskau*, hrsg. von M.-L. Heckmann, D. Barow-Vasilievich, Wiesbaden 2016, s. 52–53.

⁴ Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (OP PГB), f. 68, nr 338. Za udostępnienie zdjęć rękopisu w 2021 r. oraz niektórych materiałów bibliograficznych dziękuję dr. Sergejowi Polekhovowi.

Geschichte des Teutonischen Ordens (fond 68, nr 338)⁵. Jest to foliał o wymiarach 30 cm x 19,5 cm, liczący obecnie 198 kart (spośród 220 liczbowanych)⁶, oprawny w oryginalną królewską oprawę z epoki. W tekście głównym da się dostrzec obecność dwóch odmiennych rąk pisarskich (zob. niżej).

Ze względu na zmienną sytuację międzynarodową w ciągu XX w. niewielu badaczy docierało do zasobów bibliotek radzieckich, a później rosyjskich. Zatem, mimo że już w 1957 r. rękopis ten wymieniony został w artykule kierowniczkii Działu Rękopisów Państwowej Biblioteki ZSRR im. Lenina, Sary Władimirowny Żytomirskiej, na łamach czasopisma „Средние века”, niewielu badaczy o nim wiedziało⁷. Na stanie badań w literaturze polskiej zaważyła jednak opinia J. Dworzaczkowej, która w wydanym w 1962 r. studium na temat dziejopisarstwa gdańskiego uznała rękopis za zaginiony⁸. Rękopis został także odnotowany w katalogu zbiorów tej Biblioteki ZSRR im. Lenina wydanym w 1986 r.⁹, co nie zmieniło sytuacji. Dopiero jednak w 2016 r. jako efekt projektu Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz zu Berlin¹⁰, mającego na celu poszukiwanie rękopisów o tematyce pruskiej za granicą, po raz pierwszy opisano go w formie katalogowego opisu. Należy jednak stwierdzić, że charakterystyka zawartości rękopisu jest niepełna.

Według wspomnianego katalogu rękopis zawiera trzy teksty kronikarskie, znane dotąd m.in. z egzemplarza gdańskiej kroniki Bernta Stegmanna, kompilacji spisanej w 1528 r.¹¹, a zatem prawie współczesnej dziełu A. Finka. Należy zaznaczyć, że wszystkie te teksty

⁵ *Рукописные собрания Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина. Указатель*, cz. 1/2, red. Ю. Д. Рыков, Москва 1986, s. 293–294.

⁶ W 2017 r. stwierdzono brak 23 kart. Informuje o tym notatka zapisana na metryczce rękopisu. W całości brakuje kart nr: 1–8, 10–11, 150, 162–167, 172–177. Natomiast jedynie częściowo zachowane są karty nr: 51, 94, 138–140. Podwójnie policzono kartę o nr 33, stąd dodano numer 33a. W sumie stan zachowania rękopisu wynosi 198 kart, spośród 220 ponumerowanych atramentem w okresie nowożytnym.

⁷ С. В. Житомирская, *Западное средневековье в рукописях Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина*, „Средние века”, 10, 1957, s. 292.

⁸ J. Dworzaczkowa, op. cit., s. 30.

⁹ *Рукописные собрания*, s. 293–294.

¹⁰ *Abendländische Handschriften*, s. 52–53.

¹¹ *Gdańska kronika Bernta Stegmanna (1528) / Die Danziger Chronik Bernt Stegmanns (1528)*, koment. i red. J. Możdzeń, współpr. K. Stöbener, M. Sumowski, Toruń 2019 (Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes, t. 117).

kronikarskie, które wymieniam poniżej, zostały wydane w XIX w. przez Theodora Hirscha na podstawie zachowanych różnych redakcji rękopiśmiennych w serii *Scriptores rerum Prussicarum* jako odrębne kroniki. Nadane im tytuły, które na trwałe utarły się w literaturze przedmiotu, pochodzą od T. Hirscha. Ich najstarszą zachowaną w oryginale redakcją jest wspomniany rękopis B. Stegmannna, który stanowi także kompilację tekstów starszych i oryginalnych¹².

Wróćmy jednak do rzeczzonego opisu katalogowego z 2016 r., wedle którego rękopis A. Finka zawiera następujące teksty historyograficzne: jako pierwsza i nadrzędna została wymieniona tzw. Gdańska kronika Związku (*Die Danziger Chronik vom Bunde*)¹³, omawiająca przyczyny wybuchu wojny trzynastoletniej z perspektywy Gdańska. Jej tytuł wymieniono jako nadrzędny w nagłówku całego opisu katalogowego, mimo że wcale nie jest to pierwszy tekst historyograficzny, jaki występuje w rękopisie (o czym niżej). Kolejnym wymienionym przez autorki katalogu jest tzw. Napomnienie Kartuzi (*Ermahnung des Carthäusers*), a więc moralizujący traktat autorstwa kartuzi Heinricha Beringera wskazujący przyczyny upadku moralnego zakonu krzyżackiego w Prusach, powstały ok. 1427 r.¹⁴ Trzecim tekstem historyograficznym wskazanym w opisie katalogowym jest, spisany drugą

¹² Por. szczegółowe uwagi J. Możdżeń, *Wstęp*, w: *ibidem*, *passim*.

¹³ Edycja: *Die Danziger Chronik vom Bunde*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum* (dalej: SRP), Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 405–489 oraz jako część kompilacji Bernta Stegmannna – *Gdańska kronika*, s. 41–56, 87–90, 128–152. Autorstwo kroniki bywa przypisywane rajcy gdańskiemu Peterowi von Brambeck. Taki też tytuł nadano całości w opisie katalogowym, zob. szerzej: U. Arnold, *Brambeck Peter*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 1, hrsg. von K. Ruh et al., Berlin–New York 1978, szp. 985, tam starsza literatura. Na temat koncepcji kroniki ostatnio: K. Wenzel, *Die gegenseitige Wahrnehmung des Deutschen Ordens und der Stände in Preußen in chronikalischen Quellen der Mitte des 15. Jahrhunderts*, w: *Wahrnehmung und Realität. Vorstellungswelten des 12. bis 17. Jahrhunderts*, hrsg. von J. Sarnowsky, Göttingen 2018 (Nova Mediaevalia, Bd. 17), s. 310–327.

¹⁴ Edycja: *Ermahnung des Carthäusers*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP, Bd. 4, s. 450–465 oraz jako część kompilacji Bernta Stegmannna – *Gdańska kronika*, s. 57–85. O. Günther, *Eine Predigt vom preussischen Provinzialkonzil in Elbing 1427 und die „Ermahnung des Carthäusers“*, „Zeitschrift des westpreussischen Geschichtsvereins“, 59, 1919, s. 71–111; P. Oliński, *Die „Ermahnung des Kartäusers“ an die Deutschordensritter*, w: *Mittelalterliche Kultur und Literatur im Deutschordensstaat in Preussen. Leben und Nachleben*, hrsg. von J. Wenta, Toruń 2008, s. 473–481; M. Brauer, *Die Entdeckung des 'Heidentums' in Preußen. Die Prußen in den Reformdiskursen des Spätmittelalters und der Reformation*, Berlin 2011, s. 95–107.

ręką, tekst *Geschichte von wegen eines Bundes*¹⁵. Jest to relacja naoczego świadka z okresu wojny trzynastoletniej przedstawiona z krzyżackiej perspektywy¹⁶. Można więc powiedzieć, że sam dobór treści w rękopisie jest interesujący, łączy bowiem perspektywę Prus Krzyżackich (a później Książęcych) i Królewskich. W dalszej części artykułu wykazę, że zawartość artykułu została dobrana nieprzypadkowo i wiąże się ściśle z historią rodową twórcy książki, którą najpierw przedstawię.

Autorstwo najstarszej części księgi

Twórcę pierwszej części kroniki – Albrechta Finka von Seybolda – identyfikujemy na podstawie notatki gdańskiego bibliofila i historyka V. Schlieffa, który był ostatnim znanym z imienia i nazwiska właścicielem rękopisu. Uznawał on kronikę A. Finka za cenną dla poznania dziejów ziemi pruskiej, o czym świadczą odsyłacze, jakie uczynił do jej tekstu na marginesach innych posiadanych przez siebie rękopisów. Służyła mu ona bowiem do studiów porównawczych¹⁷. Nie zachowały

¹⁵ *Geschichte von wegen eines Bundes von Landen und Steten wider den Orden*, hrsg. von M. Töppen, w: SRP, Bd. 4, s. 71–211. U. Arnold, *Geschichte von wegen eines Bundes*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, hrsg. von K. Ruh et al., Berlin–New York 1981, szp. 16–18, tam starsza literatura.

¹⁶ Ważniejsza literatura: M. Töppen, *Geschichte der preussischen Historiographie von P. von Dusburg bis auf K. Schütz. Oder Nachweisung und Kritik der gedruckten und ungedruckten Chroniken zur Geschichte Preussens unter der Herrschaft des deutschen Ordens*, Berlin 1853, s. 53–55; U. Arnold, *Geschichtsschreibung im Preußenland bis zum Ausgang des 16. Jahrhunderts*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands”, 19, 1970, s. 74–126; C. Ulrichs, *Der 13jährige Krieg zwischen dem Deutschen Orden und dem preussischen Städtebund im Spiegel der „Geschichte von wegen eines Bundes“ und anderer Chroniken*, w: *Krieg und Verbrechen nach spätmittelalterlichen Chroniken*, hrsg. von Ch. Heiduk, A. Höfert, C. Ulrichs, Köln–Weimar–Wien 1997, s. 185–241; F. Schmitz, *Eine Deutschordenschronik berichtet. Beschreibung von Personen und Gruppen in der „Geschichte wegen eines Bundes“*, w: *Bilder – Wahrnehmungen – Vorstellungen. Neue Forschungen zur Historiographie des hohen und späten Mittelalters*, hrsg. von J. Sarnowsky, Göttingen 2007, s. 165–201; A. Mentzel-Reuters, *Deutschordenshistoriographie*, w: *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, hrsg. von G. Wolf, N. H. Ott, Berlin–Boston 2016, s. 327–218; M. Wüst, *The Chronicles of the Teutonic Order in Prussia in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, w: *Historiography and Identity VI. Competing Narratives of the Past in Central and Eastern Europe, c. 1200–c. 1600*, hrsg. von P. Rychterová, Turnhout 2021, s. 371–400.

¹⁷ Znaleźć je można m.in. w kompilacji Bernta Stegmanna, por. J. Możdzeń, *Wstęp*, w: *Gdańska kronika*, s. LIII–LIV.

się początkowe karty rękopisu (f. 1–8), zatem nie znamy pierwotnego tytułu kroniki. Można założyć, że był on jednak zbieżny z podanym przez V. Schlieffa: *Cronica uff das Land tzu Preussen*, tj. Kronika ziemi pruskiej. W jego posiadaniu znajdował się kompletny tekst, o czym świadczą zachowane karty, dziś niestety przedarte, ale z nadal widocznymi zapiskami V. Schlieffa¹⁸. Na wewnętrznej wyklejce górnej okładziny gdański bibliofil zamieścił swój ekslibris¹⁹ i zanotował w przybliżeniu zawartość rękopisu:

1. Cronica uff das Land tzu Preussen A[nn]o 1530. Scriptor et Possessor hujus Chronice fuit: Albrecht Fynck von Seybolt, Senior²⁰.
2. Geschichte wegen eines Bundes von Land und Städten wieder den Orden angefangen 1440 biß auff das [14]61 Jahr²¹.

V. Schlieff zanotował zatem istnienie dwóch tekstów kronikarskich otwierających poszczególne części księgi, wyraźnie rozróżnionych przez odmienne ręce pisarskie. Zatem A. Fink był wedle wiedzy V. Schlieffa kopistą i właścicielem tylko pierwszej części kroniki.

Pochodzenie kronikarza wyjaśnia posesjonatyczna forma nazwiska wskazująca siedzibę rodową – *Seibold*, tj. Zybułtowo (także: *Seybolde*, *Siwold*, *Segebolde*), położone ok. 6 km na północny wschód od pól Grunwaldu²². Szerzej znana jest jej inna forma niemieckojęzyczna,

¹⁸ Zachowany fragment notatki na górnym marginesie, Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (OP PГБ), f. 68, nr 338, fol. 139ver.: „kam in Berend Stegmans”.

¹⁹ K. Reychmann, *Exlibrisy gdańskie*, Warszawa 1969, s. 63; M. Sławoszewska, *Gdańska Bibliotheca Archivi*, „Archeion”, 40, 1964, s. 134; L. Mokrzecki, *Schlieff Walenty*, PSB, 35, 1994, s. 522–524; M. Babnis, *Schlieff Walenty*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 160–161; eadem, *Schlieff Valentinus*, w: *Gedanopedia*, [https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=SCHLIEFF_VALENTINUS,_historyk,_bibliograf,_rajca.\(27 IV 2024\)](https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=SCHLIEFF_VALENTINUS,_historyk,_bibliograf,_rajca.(27%20IV%202024);zob.też%20B.Majkowska,Wybitni%20bibliografowie%20gdańscy%20doby%20oświecenia%20(Hoppius,%20Schlieff,%20Praetorius),Gdańsk%201979,Uniwersytet%20Gdański,mps%20pracy%20magisterskiej%20napisanej%20pod%20kier.%20doc.%20dr.%20hab.%20Zbigniewa%20Nowaka,s.%2065–66;J.%20Starnawski,%20Dzieje%20wiedzy%20o%20literaturze%20polskiej%20do%20końca%20wieku%20XVIII,Wrocław%201984,s.%20143–144); zob. też B. Majkowska, *Wybitni bibliografowie gdańscy doby oświecenia (Hoppius, Schlieff, Praetorius)*, Gdańsk 1979, Uniwersytet Gdański, mps pracy magisterskiej napisanej pod kier. doc. dr. hab. Zbigniewa Nowaka, s. 65–66; J. Starnawski, *Dzieje wiedzy o literaturze polskiej do końca wieku XVIII*, Wrocław 1984, s. 143–144.

²⁰ Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (OP PГБ), f. 68, nr 338, k. 9rec.–187ver. (ręka z pierwszej połowy XVI w.).

²¹ Ibidem, fol. 188rec.–221ver. (ręka z połowy XVI w.); por. *Abendländische Handschriften*, s. 52–53.

²² M. Biolik, *Toponimia byłego powiatu ostródzkiego. Nazwy miejscowe*, Gdańsk 1992, s. 138; zob. też A. Döhning, *Über die Herkunft der Masuren: mit besonderer Berücksichtigung der Kreise Osterode und Neidenburg: ein Beitrag zur Besiedlungsgeschichte*

Il. 1. Lokalizacja Zybultowa. Fragment mapy zawartej w pracy: H. Doehring, *Herkunft der Masuren*, Königsberg 1910 (wkładka); <https://kpbz.umk.pl/dlibra/publication/164434/edition/175194/content> (28 IX.2024), domena publiczna

która utarła się od końca XV w. – *Seewalde*. A. Fink von Seybold (zm. 1562) był założycielem młodszej linii zybultowskiej rodu Fink von Finckenstein²³. W źródłach średniowiecznych, a także w tradycji tej gałęzi rodu używano nadal formy „Seybold” na określenie rodzowego majątku przez cały wiek XVI.

Albrecht Fink von Seybold w czasie pisania kroniki pełnił funkcję sędziego ziemskiego (*Landrichter*) w okręgu ostródzkim²⁴, był zaufanym księcia pruskiego Albrechta von Brandenburg-Ansbach (Hohenzollerna), a także bogatym posiadaczem ziemskim²⁵. Szybko też przyjął luteranizm²⁶. Był obecny podczas objazdu lennego (*Erbhuldigung*), który odbywał książę latem 1525 r.²⁷ Najważniejszym z punktu

des Ordenslandes Preussen, Königsberg 1910, s. 22, 72, 98; W. Kętrzyński, *O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich*, Lwów 1882, s. 373.

²³ Por. E. Joachim, *Familien-Geschichte des Gräfllich Finck von Finckensteinschen Geschlechts*, Th. 1: *Darstellung und biographische Nachrichten*, Halbband 1: *Die Finck von Finckenstein in Altpreußen*, Berlin 1920, s. 77 i n. Ostatnio na temat archiwum rodzowego: A. Żeglińska, *Finckensteinowie wschodniopruscy i ich archiwa*, Gdańsk 2021, s. 99–100.

²⁴ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem (dalej: GStA PK), XX HBA C 3 Nr. 467, fol. 515 (1533).

²⁵ Szerzej: A. Żeglińska, op. cit., s. 99–100.

²⁶ E. Joachim, op. cit., s. 77.

²⁷ H. Freiwald, *Margraf Albrecht von Ansbach-Kulmbach und seine landständische Politik als Deutschordens-Hochmeister und Herzog in Preussen während der Entscheidungsjahre 1521–1528*, Kulmbach 1961, s. 128.

widzenia jego późniejszej kariery jest nadanie ziemskie wystawione mu na polecenie księcia w Ostródzie 8 lipca 1528 r. Zapisano w nim:

durch sein F[ursthliche] G[nade] erbar mannschafft, von wegen der erliden schaden, und dinsten, im nehist vorgeantten krige beladen etc. dieweil den auch der erbar und ernvheste Albrecht Fincke landtrichter in Osterrodischen, seiner redlichen treuwenn dinsten, die ehr seiner F[ursthliche] G[nade] dem ganznen lande, und uns ahn stadt s[einer] F[ursthliche] G[nade] alles eynem regirenden haupt opgenanten ordens, im gemelten negesten krige ganz treulich gelei[s]t, nicht entricht, nach (wie billich) vorgenuget ist worden²⁸.

Jest zatem jasne, że podczas ostatniej wojny pruskiej z lat 1519–1521 dobra A. Finka, podobnie jak całe Prusy Górne, mocno ucierpiały²⁹. Podczas wojny zasłużył się on wierną służbą po stronie księcia, a także oddał znaczne zasługi dla miasta Królewca. Książę w uznaniu tych zasług nadał mu i jego potomnym 20 łanów w Steinfluss (pol. Kamienny Potok) pod Ostródą oraz 30 łanów na prawie magdeburskim. Dobra te były wolne od obciążeń poza obowiązkiem wystawienia konia i zbrojnej posługi przez Finka i jego potomnych³⁰. Albrecht wkrótce stał się bardzo bogatym posiadaczem ziemskim, właścicielem dóbr w miejscowościach: Wólka, Szczepankowo, Zajączkowo, Frednowy, Labuszewo pod Szczytnem³¹, Ryn, Miłakowo i innych³². Udzielał pożyczek pod zastaw księciu, w podziękowaniu za co 24 stycznia 1552 r.³³, w związku z niemożnością spłaty długu w wysokości 10 tys. grzywien, książę nadał mu na własność Miłomłyn (Liebemühl)

²⁸ GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1, k. 3–4; por. GStA PK, XX, HA, EM 105d, Nr 492. Odpis z niezachowanego oryginału: E. Joachim, M. Klinckenborg, *Familien-Geschichte des Gräfllich Finck von Finckensteinschen Geschlechts. Urkunden*, Berlin 1921, nr 22, s. 10–11. Nie notuje go: *Erbhuldigungsakten des Herzogtums Preußen*, Th. 1: 1525 bis 1642, hrsg. von H. H. Diehlmann, Hamburg 1980.

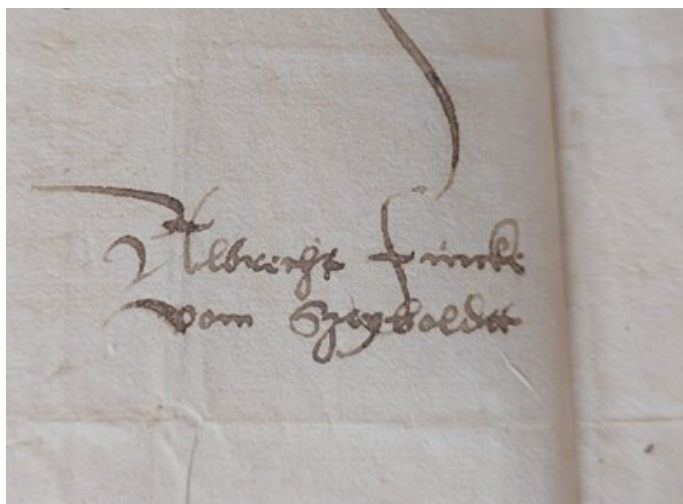
²⁹ T. Grygier, *Organizacja władzy naczelnej Prus Książęcych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1964, 4, s. 465.

³⁰ GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1, k. 3–4, kopia k. 5–6; por. też G. Michels, *Zur Wirtschaftsentwicklung von Kleinstädten und Flecken im Ordensland und Herzogtum Preußen (bis 1619). Gilgenburg – Hohenstein – Neidenburg – Ortelsburg – Willenberg*, Lüneburg 1995, s. 70.

³¹ GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1, k. 7, 8–9; por. A. Żeglińska, op. cit., s. 99; E. Joachim, op. cit., s. 77–81.

³² Szczegółowo: J. Skibiński, *Starostwa dziedziczne Prus Książęcych w XVII i XVIII wieku. Studium z przeobrażeń społeczno-ustrojowych*, Olsztyn 1972, s. 113.

³³ GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1, k. 59–62.

Il. 2. Odręczny podpis Albrechta Finka von Seybolda, list spisany w Zybułtowie 3 IV 1538 r.; GStA PK, EM 116 j 1, fot. J. Możdżeń

wraz z urzędem starosty³⁴, który przeszedł w 1566 r. na własność jego najstarszego syna Felixa (1522–1576)³⁵. Od lat pięćdziesiątych XVI w. w zachowanej w Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem korespondencji rodu Fink von Finckenstein odnajdujemy Albrechta pod różną tytulaturą w zależności od załatwianej sprawy: jako sędziego ziemskiego okręgu Olsztynka (Hohenstein) w powiecie ostródzkim (1548)³⁶, a także jako starostę w Miłomłynie (1552)³⁷. Zachował się również jego testament z 1562 r.³⁸

³⁴ Zob. też *Herzog Albrecht von Preussen und das Bistum Ermland (1550–1568). Regesten aus dem Herzoglichen Briefarchiv und den Ostpreussischen Folianten*, bearb. von S. Hartmann, Köln 1993, nr 1328, s. 57–59.

³⁵ H. Schweichler, *Das Domänenwesen unter Herzog Albrecht in Preußen*, Lötzen 1911, s. 18. Felix Fink w 1572 r. był jednocześnie starostą Działdowa i Dąbrówna, *Kaspars von Nostitz Haushaltungsbuch des Fürstenthums Preussen 1578. Ein Quellenbeitrag zur politischen und Wirtschaftsgeschichte Altpreussens*, hrsg. von K. Lohmeyer, Leipzig 1893, s. 345, 352; H. Meye, *Geschichte der Stadt Gilgenburg in Ostpreußen 1326–1926*, Gilgenburg 1926, s. 42–43; J. Skibiński, op. cit., s. 113–114.

³⁶ *Die Beziehungen Herzog Albrechts von Preußen zu Städten, Bürgertum und Adel im westlichen Preußen (1525–1554)*, bearb. von U. Benninghoven, Th. 1, Köln 2006, nr 2782, s. 1219.

³⁷ GStA PK, XX HBA C 1 Nr 1328, fol. 470.

³⁸ E. Joachim, M. Klinkenberg, op. cit., nr 38, s. 23.

Il. 3. Pieczęć sygnetowa Albrechta Finka von Seybolda z widocznymi inicjałami: A[lbrecht] F[inck] v[on] S[eybold] i herbem rodzimym, 10 IX 1550 r.; GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1, k. 56, fot. J. Możdżeń

Jako sędzia miał on do dyspozycji urzędowego pisarza. Zachowana korespondencja zdradza, że listy pisane różnymi charakterami pisma często dyktował i opatrywał pieczęcią sygnetową z rodzimym herbem³⁹. W herbie znajdowały się dwa barkami do siebie zwrócone księżyce w słup, ponad nimi gwiazda (il. 3)⁴⁰. W listach pisanych odręcznie używał zawsze formy pisowni „vom Szeyboldtt”⁴¹.

Jego działalność polityczna i doświadczenie wojenne tłumaczą zainteresowanie historią wojny pruskiej z okresu 1519–1521. Jeśli jednak dodamy do tego fakt, że jego dziad Michael Fink był weteranem walk spod Sztumu i Chojnic z okresu wojny trzynastoletniej, a który dość szybko przeszedł na stronę krzyżacką, stanie się jasne, skąd rodzinne zainteresowanie historią tych ziem. Założyciel rodu Michael Fink we

³⁹ Zachowane przede wszystkim w dziale GStA PK, XX HA, Adelsarchiv, nr 339, Bd. 1.

⁴⁰ Na temat kontrowersji związanych z genezą herbu zob. J. Skibiński, op. cit., s. 112–113, przyp. 81.

⁴¹ Dotąd kwerenda archiwalna przyniosła trzy odręcznie pisane listy z zachowaną pieczęcią sygnetową lub śladem po niej. Wiele listów zachowanych jest w formie konceptów lub kopii. Oryginały to: list z 3 IV 1538 (GStA PK, XX HA, EM, 116 j 1), 21 VII 1544 i 30 I 1555 r. (GStA PK, XX HA, Adelsarchiv 339, Nr 1, fol. 12–13; 116rv).

wrześniu 1454 r. zadeklarował się jeszcze po stronie Związku Pruskiego. Pod wpływem klęski pod Chojnicami (18 IX 1454) zmienił jednak orientację polityczną. Wówczas wiele miast i szlachty z tych obszarów opowiedziało się po stronie Krzyżaków. Uzyskawszy przebaczenie wielkiego mistrza za początkowe sprzyjanie Związkowcom, Michael walczył dalej po stronie zakonu. W kwietniu 1455 r. dostał się okresowo do polskiej niewoli, a osadzono go na zamku w Nidzicy. Zmarł w 1478 r. Jego dwaj synowie zapoczątkowali dwie linie, starszy Albrecht odziedziczył rodzinny Rogóz (Roggenhausen), a młodszy Matz (Matthias) przejął Zybułtowo po linii matki⁴². Pielęgnowanie wiedzy historycznej, której świadectwem jest omawiany rękopis, moim zdaniem pozwalało kolejnym pokoleniom zrozumieć genezę ich majątku oraz pozycji społecznej.

Jako sędzia ziemski (*Landrichter*)⁴³ w starostwie ostródzkim Albrecht Fink von Seybold podlegał bezpośrednio księciu, przez niego był mianowany i opłacany⁴⁴. Jako taki był delegowany na sejmy pruskie⁴⁵. Jego aktywność polityczna jest dobrze uchwytna w źródłach podczas najważniejszych wydarzeń w życiu politycznym Prus Górnych⁴⁶. Książę wystawił także w 1542 r. dla najstarszego syna Albrechta, Felixa, listy polecające na studia w Wittenberdze skierowane do Marcina Lutra (11 I 1542) i Filipa Melanchtona⁴⁷.

Albrecht Fink ożenił się z siostrą pastora z Dąbrówna Thomasa Adlera⁴⁸, Barbarą von Ottitz, której matka wywodziła się z rodu

⁴² J. Skibiński, op. cit., s. 112–113.

⁴³ Zob. też *Die Beziehungen*, nr 467, s. 183 (1533); ibidem, nr 474–475, s. 185–186 (1533).

⁴⁴ T. Grygier, op. cit., s. 471.

⁴⁵ Od 1541 r. pojawia się wśród uczestników sejmu Księstwa Pruskiego, od 1548 r. regularnie występuje w imieniu właścicieli ziemskich miast, zob. Archiwum Państwowe w Olsztynie, sygn. 2/1, s. 109–110; sygn. 2/2, s. 2, 405–408, 440, 477; sygn. 2/3, s. 583–585, 675–690, 700–704, 725–738, 829–830.

⁴⁶ W 1528 r. pieczętował uchwalenie porozumienia księcia ze stanami w sprawie nowej akcyzy, E. Joachim, op. cit., s. 79; GStA PK, XX HA, Ostpr. Fol. 66, s. 515–517 (27 III 1539).

⁴⁷ GStA PK, XX HA, Ostpr. Fol., Nr 29, s. 192–193; pełny odpis: E. Joachim, M. Klinkenberg, op. cit., nr 27, s. 12–12; regest także: P. Tschackert, *Urkundenbuch*, Bd. 3, nr 1389; H. Freytag, *Die Preussen auf der Universität Wittenberg und die nichtpreussischen Schüler Wittenbergs in Preussen von 1502–1602*, Leipzig 1903, s. 40; *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Briefwechsel*, Bd. 9, Weimar 1941, nr 3702, s. 592.

⁴⁸ E. Joachim, op. cit., s. 77; J. Skibiński, op. cit., s. 113; por. H. Meye, op. cit., s. 36–38.

von Schewe⁴⁹. Dzieci miał jedenaścioro⁵⁰. Oboje małżonkowie zostali zaproszeni do Królewca najpierw na pogrzeb księżnej Doroty von Oldenburg 21 kwietnia 1547 r., a w styczniu 1550 r. na wesele księcia Albrechta z Anną Marią Brunszwicką⁵¹.

Datacja rękopisu i jego budowa

Datacja znaków wodnych rękopisu wskazuje jednoznacznie, że papier pochodzi z lat trzydziestych XVI w.⁵² Zgadza się zatem z datą podaną przez V. Schlieffa, tj. 1530 r. Część pierwsza kroniki spisana została na jednolitym papierze z papierni polskiej z herbem króla Zygmunta I Starego (k. 9–159). Zamieszczono ją na luźnych składkach, o czym świadczą reklamanty na każdej z kart informujące o następstwie treści.

⁴⁹ Odręcznie szkicowane drzewo genealogiczne rekonstruuje powiązania między Finkami i von Schlubuttami opracowane przez Johannes Gallandiego w 1908 r. zawiera m.in. odrisy pieczęci herbowych członków rodu, GStA PK, XX HA Adelsarchiv, Nr 1133 (von Schlubutt), Bd. 3, k. 1–2, częściowy przedruk w: J. Gallandi, *Eine v. Schlubuttsche Ahnenprobe*, „Der Deutsche Herold” 1909, nr 1 (Sonderdruck), s. 1–4.

⁵⁰ Drzewo genealogiczne z linią rodową Albrechta przedstawia tabela w: E. Joachim, op. cit., Tabelle B: *Stamm Seewalde*.

⁵¹ Ibidem, s. 80.

⁵² Wyróżnić można cztery typy znaków wodnych. Większość kroniki spisano na papierze polskim (k. 9–159). Przedstawia on polskiego orla z inicjałem „S” (Sigismundus) króla Zygmunta Starego na piersi i koroną na szyi. Analogiczny znak wodny znajdujemy w katalogu litewskich znaków wodnych E. Laucevičiusa i można go datować na 1532 r., E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967, nr 243, s. 42; idem, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, t. 1, Vilnius 1967, s. 78. Drugi typ papieru (k. 160–183) przedstawia herb miasta Gdańska bez kartusza – dwa krzyże w słup, a nad nimi korona w dwóch wariantach, które datować można na 1534–1536, Piccard, nr 125963 (Rügenswalde): <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klassi=011.004.001&ordnr=125963&sprache=> (2 II 2024). Zbliżone warianty: Piccard, nr 125962 oraz 125966 (Gdańsk); <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klassi=011.004.001&ordnr=125962&sprache=> oraz <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klassi=011.004.001&ordnr=125966&sprache=> (2 II 2024). Trzeci typ znaku wodnego to papier niemiecki z motywem kroczącego niedźwiedzia z uszami i koralami na szyi, z jęczorem, datowany na 1535 r. (k. 184–187). Zbliżone warianty: Piccard, nr 84870, 84869 (Zerbst, Halle, Magdeburg); <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klassi=015.002.002.002&ordnr=84870&sprache=> oraz <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klassi=015.002.002.002&ordnr=84869&sprache=> (2 II 2024).

Z całą pewnością jednak stwierdzić należy, że rękopis oprawiono w Królewcu przez introligatora pracującego także na zlecenie dworu książęcego w połowie lat trzydziestych XVI w. Analiza motywów widniejących na stemplach introligatorskich, mimo że słabo widocznych na oprawie, pozwoliła dość dokładnie wydatować oprawę i ustalić warsztat, w którym powstała. Oprawę stanowi jasna skóra na deskach z licznymi ślepyimi tłoczeniami, z zachowanymi bardzo dobrze zapinkami. W bordiurze znajduje się gmerk introligatorski z inicjałami MM, widnieją w nim także charakterystyczne motywy popiersi profilowych w medalionach o perełkowanych ramach, przedstawiających m.in. satyryczne postaci błaznów, głowę Saula drżącego przed blaskiem bożym (1525), głowę Chrystusa ukrzyżowanego (1536), pruskiego orła oraz herb Knipawy⁵³. Niestety, nie wszystkie dziś są czytelne. Te elementy zdobień wystarczają jednak do badań porównawczych. Pragnę zaznaczyć, że pełna charakterystyka zdobień oprawy nie jest możliwa, gdyż skóra powlekająca centralną część górnej i dolnej okładziny jest już bardzo starta⁵⁴. Pomimo to, w centralnej części oprawy da się rozpoznać charakterystyczny motyw pąków kwiatowych, typowy dla renesansowych opraw kręgu niemieckiego⁵⁵.

Dobrym materiałem porównawczym umożliwiającym identyfikację warsztatu introligatorskiego są liczne i dobrze zachowane oprawy królewieckie z Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. W jedną z nich oprawiono rękopis spisany w 1528 r. ze współczesną sobie oprawą (rkps 49/IV), posiadający identyczne elementy zdobień jak oprawa rękopisu A. Finka (il. 4). Inicjały MM identyfikuje się z warsztatem Mattisa (Matcza, Matthiasa) z Knipawy (beim Thum), czynnego między 1525 a 1540 r.⁵⁶ Introligator ten

⁵³ Przerys stempla reprodukuje P. Schwencke, *Zur Erforschung der deutschen Buch-einbände des 15. und 16. Jahrhunderts*, „Beiträge zur Kenntnis des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens”, 4, 1903, Tafel II (1525); zob. też J. Tondel, A. Wagner, *The Silver Library of Duke Albrecht of Prussia and his Wife Anna Maria. A Publication of the University Library in Toruń and the National Library of Poland*, Zürich 2019, s. 36.

⁵⁴ Ze względu na sytuację międzynarodową Autorka opierała się jedynie na materiale fotograficznym, stąd pełna analiza techniki wykonania zdobień i wyszczególnienia wszystkich motywów jest niemożliwa ze względu na brak możliwości wykonania odrysów i ich dalszej analizy.

⁵⁵ E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, *Leksykon oprawoznawczy*, Bydgoszcz 2023, s. 292.

⁵⁶ *Sitzung am 22. März 1901, Vortrag des Herrn Bibliothekar Dr. Kunbert: „Der Königsberger Bucheinband im XVI. Jahrhundert“*, „Sitzungsberichte der

Il. 4. Fragment radelkowania ze znakiem intrologatorskim z widocznymi inicjałami Mattisa vom Thum, ok. 1528 r.; fragment oprawy z egzemplarza zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, rkps 49/IV; fot. J. Możdżeń

służył na dworze księcia Albrechta Hohenzollerna i oprowiał także książki do jego prywatnych zbiorów oraz inne urzędowe księgi rękopiśmienne powstające w kamlarii dworskiej (*Rentkammer*)⁵⁷. Zachowane w Toruniu oprawy datuje się na lata trzydzieste XVI w.⁵⁸ Znakiem rozpoznawczym Mattisa z Knipawy są wspomniane motywy

Alterthumsgesellschaft Prussia für die Vereinsjahre 1900–1904”, 22, 1909, s. 484; E. Kuhnert, *Geschichte der Staats- und Universitätsbibliothek zu Königsberg*, Leipzig 1926, s. 252.

⁵⁷ K. Haebler, *Rollen- und Plattenstempel des XVI. Jahrhunderts*, Bd. 1, Leipzig 1928, s. 298; E. Kuhnert, op. cit., s. 266–267.

⁵⁸ Jako materiał porównawczy wykorzystałam pochodzące ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu egzemplarze: rkps 49/IV (1528) oraz starodruki: Ob.6.II.1904-1921, Ob.6.II.329, Ob.6.II.2271-2281. Wszystkie stare druki są klockami intrologatorskimi zawierającymi druki królewieckie z lat 1526–1532.

Il. 5. Pod zapinką widoczny gmerk Mattisa von Thum na oprawie klocka intrologatorskiego zawierającego druki królewieckie, m.in. Marcina Lutra z lat 1529–1530. W otoku widoczne m.in. typowe dla tego warsztatu motywy popiersi profilowych w medalionach o perełkowanych ramach, herb Knipawy oraz motyw pąków w centralnej części oprawy; Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, sygn. Ob.6.II.1904-1921, fot. J. Możdżeń

popiersi profilowych. Zatem na tej podstawie, *per analogiam*, można wnioskować, że oprawę i papier z omawianego rękopisu datować należy na ten sam okres.

Zawartość najstarszej części rękopisu

Znaną jest historia poszukiwania przez księcia Albrechta różnych kronik pruskich i historycznych dokumentów, a także relacji z przeszłych wydarzeń, w celu opracowania konkurencyjnej wersji historii

ziemi pruskiej, pisanej z perspektywy Prus Książęcych, a nie z perspektywy gdańskiej, tj. Prus Królewskich⁵⁹. Interesującym świadectwem tych poszukiwań jest odpowiedź starosty Dąbrówna Johanna von Gabelencza⁶⁰ z 7 grudnia 1538 r. na zapytanie rozesłane przez księcia Albrechta, czytamy w niej:

Ich in rechter warheit gar keine habe. Szunder Albricht Finck mir eines geligen hat, ein czeitt, darinne man findt das ordens ahnkomfft, und diese nehesten vergangen krick, vast vom ah[n]fange bis czum ende, e[uer] f[ur]stliche g[nade], das selbe gevallen welle, mocht ewer f[ur]stliche g[nade] Albricht Fincken darümb schreiben⁶¹.

List informuje nas o praktyce wypożyczenia przez Finka kroniki innym zainteresowanym osobom w regionie, w tym wspomnianemu Johannowi von Gabelencz. Przybliży także zawartość kroniki, która przedstawiała dzieje zakonu krzyżackiego od jego przybycia do ziemi pruskiej i prawie kompletny opis ostatniej minionej wojny, tzn. z lat 1519–1521. Czy charakterystyka rękopisu podana w liście może dotyczyć omawianego tu egzemplarza? Jakie jest prawdopodobieństwo, że starosta ostródzki Albrecht Fink von Seybold dysponował więcej niż jedną kroniką? Po uwzględnieniu wspomnianego na początku artykułu opisu katalogowego z 2016 r. odpowiedź musiałaby być negatywna, skoro wedle podanych tam informacji większość treści miała być związana z wojną trzynastoletnią. Nie ma w nim także mowy

⁵⁹ Pierwszym sekretarzem na dworze, którego książę Albrecht przywiózł z rodzinnego Ansbach, był Hans Zerer, nie przejawiał on jednak zainteresowań historią. Kolejny, Christoph Gattenhofen, gromadził dla księcia materiały historyczne, które Albrecht kazał kopiować na dworze. Powstała „*Continua historia oder rechtschaffene Chronica*”, która miała przedstawiać dzieje księstwa od 1525 r. przeciwko tzw. polskiemu kłamstwu. Książę nakazał w dalszym ciągu kopiować istniejące dzieła i je porządkować. Nadzorcą tych prac został w tym czasie Balthasar Gans, pracujący w kancelarii książęcej od ok. 1536 r. W 1546 r. książę zlecił mu napisanie kroniki dotyczącej czasów jego rządów, jednak z powodu popadnięcia w nielaskę dzieło to pozostało niedokończone. Jego kronika zachowała się niestety tylko we fragmencie. Okres kwierend Balthasara Gansa i wspomniany list dąbrówieńskiego starosty skierowany do księcia w 1538 r. pokrywają się z czasem wykonania oprawy królewskiej interesującego nas rękopisu – *Kaspars von Nostitz*, s. 269–275; szerzej: A. Mentzel-Reuters, *Von Ordenschronik zur Landesgeschichte. Die Herausbildung der altpreußischen Landeshistoriographie im 16. Jahrhundert*, w: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, hrsg. von K. Garber, M. Komorowski, A. E. Walters, Tübingen 2001, s. 632–637.

⁶⁰ Szerzej o tej postaci zob. H. Meye, op. cit., s. 39.

⁶¹ GStA PK, XX HA, EM, 47d, 1; por. też GStA PK, XX HA, EM, 84a, 1.

o początkach historii zakonu krzyżackiego w Prusach ani o wojnie pruskiej, wspomnianych przez J. von Gabelenza. Przyjrzyjmy się bliżej treści kroniki.

Jak wspomniałam, manuskrypt pisany jest dwiema rękami. Część pierwsza (k. 9–187) zdaniem autorek katalogu została spisana prawdopodobnie własnoręcznie przez A. Finka von Seybolda lub na jego zlecenie⁶². Druga ręka (k. 188rec.–220ver.), zawierająca tekst *Geschichte von wegen eins Bundes*, należy bez cienia wątpliwości do B. Schlubutta, co można stwierdzić dzięki jego własnoręcznemu podpisowi pod wierszowaną sentencją w duchu *vanitas*, znajdującą się na wewnętrznej stronie górnej okładziny. Brzmi on następująco: „Tryngk und yss, Goth, deynnes / herrn nÿch vorgysse. / Bedennck deyne erh, dyr wyrdth / nÿcht merh. / Vonn deyner habe alleynn / eÿnn thuch czum grabe / Balthaßer Schlubuth 1555”⁶³.

Z notatek marginalnych pozostawionych w rękopisie elbląskiego nauczyciela Christophera Falka (ok. 1520–1572)⁶⁴, który kopiując inny rękopis gdańskich kronik (tzw. kronikę Bażyńskich⁶⁵), porównywał jej treść z rękopisem A. Finka, wiemy, że ten ostatni zawierał także dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach i opis rewolty gdańskiej z lat 1525–1526. Zanotował on, że ich treść zgodna jest z tzw. kroniką Bażyńskich⁶⁶. J. Dworzaczkowa na podstawie uwag Ch. Falka zaklasyfikowała rękopis A. Finka do grupy z redakcji B tzw. zwodu „Księgi Ferbera”. Cechują ją skrócenia tekstów historiograficznych względem tych zachowanych w redakcji A. Do redakcji B należy wspomniana już kronika B. Stegmanna oraz tzw. kronika Bażyńskich⁶⁷. Co zatem tak naprawdę zawiera rękopis A. Finka von Seybolt?

Rozpoczynają ją dzieje przybycia zakonu krzyżackiego na ziemię pruską, ułożone według panowania wielkich mistrzów. Incipit na k. 9rec. obecnie brzmi: „vor denn homeister kwam, sprach der meister, wie”⁶⁸. Dalsza treść zbieżna jest z brzmieniem tzw. *Danziger*

⁶² Prowadzone są dalsze poszukiwania materiału porównawczego.

⁶³ Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (OP PFB), f. 68, nr 338; por. *Abendländische Handschriften*, s. 54.

⁶⁴ Chodzi o autograf Falka zachowany w BG, Ms 1272; J. Serczyk, *Krzysztof Falk (około 1520–1572), kronikarz i literat elbląski*, w: *Zasłużeni ludzie dawnego Elbląga. Szkice biograficzne*, red. M. Biskup, Wrocław 1987, s. 41–43.

⁶⁵ Na temat tego dzieła J. Dworzaczkowa, op. cit., s. 30; O. Günther, „*Die Baisen Chronik*“ und *Bernt Stegmann's Chronik*, s. 269–276.

⁶⁶ BG, Ms 1272, fol. 84v, 204; por. J. Dworzaczkowa, op. cit., s. 30.

⁶⁷ J. Dworzaczkowa, op. cit., s. 30.

⁶⁸ *Danziger Ordenschronik*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP, Bd. 4, s. 374.

Ordenschronik (k. 1rec.–13ver.), obejmującej lata 1190–1439, wydanej przez T. Hirscha⁶⁹. Sensu nabiera zatem tytuł nadany tej części zarówno przez V. Schlieffa, tj. *Cronica uff das Land tzu Preussen*, jak i ten nadany przez bibliotekarzy radzieckich: *Geschichte des Teutonischen Ordens*. Od k. 13ver., w porządku chronologicznym, rozpoczyna się tekst, wspomnianej już, *Die Danziger Chronik vom Bunde* (1440–1466), tj. Kroniki o Związku. Kopista wyraźnie dysponował większym zwodem kronik gdańskich, gdyż przeskakiwał z tekstu na tekst swobodnie, porządkując chronologię, pomijając fragmenty go nieinteresujące. Dlatego też w odpowiednim momencie pod (dziś już wiemy, że błędną) datą 1447 r. (a nie 1427)⁷⁰ przerwał kopiowanie gdańskiej Kroniki o Związku i przeszedł (wedle jego mniemania zgodnie z chronologią) do Napomnienia Kartusza (k. 25ver.–34rec.). Kopista dysponował ponadto kroniką wojny trzynastoletniej gdańskiego pisarza Johanna Lindaua (zm. między 1480 a 1483)⁷¹. To fragmenty jej treści widzimy na k. 73rec., począwszy od relacji o zburzeniu zamku gdańskiego w lutym 1454 r. Jak wspomniałam, istotną była dla kopysty chronologia, dlatego też na k. 74ver.–113rec. przeplatają się fragmenty z Kroniki o Związku oraz kroniki wojennej J. Lindaua. Kopystę interesowały wypadki gdańskie, które szczególnie dokładnie opisał sekretarz tego miasta, np. skrócona relacja o buncie Martina Kogge (od fol. 95ver.) zaczerpnięta z kroniki J. Lindaua⁷². Opis panowania wielkiego mistrza Heinricha Richtenbergera oraz Martina Truchsesa na fol. 113ver.–115ver. zaczerpnięto nie z Kroniki o Związku, które ją też zawierają, ale z *Die Danziger Chronik vom Pfaffenkriege*,

⁶⁹ Ibidem, s. 366–383. Jako część kompilacji Bernta Stegmanna – *Gdańska kronika*, s. 13–40; szerzej: A. Mentzel-Reuters, *Identitätsmodelle in der preußischen Landeshistoriographie 1466–1525*, „Zapiski Historyczne”, 82, 2017, 1, s. 8–12.

⁷⁰ Dziś wiemy, że tekst powstał ok. 1427 r., lecz wiele kopii zawiera go pod błędną datą 1447.

⁷¹ *Johann Lindaus Geschichte des Dreizehnjährigen Krieges*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP, Bd. 4, s. 502–637; zob. J. Możdżeń, *Przedstawianie świata przez kronikarzy gdańskich na przełomie XV i XVI w.*, Toruń 2016, s. 29–32, 53–63; J. Wenta, *Lindau Jan*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 3, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 63–64; A. Strzelecka, *Lindau Jan*, PSB, 17, 1972, s. 351–352; J. Dworzaczkowa, op. cit., s. 15–17, 19–21; por. M.-L. Heckmann, *Krieg und historische Erinnerung im landesherrlichen und im städtischen Milieu des Hanseraums*, w: *Das Bild und die Wahrnehmung der Stadt und der städtischen Gesellschaft im Hanseraum im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, hrsg. von R. Czaja, Toruń 2004, s. 148–150.

⁷² Por. J. Możdżeń, op. cit., s. 56–57.

tw. wojny kleszej z lat 1467–1489⁷³. Następnie kopista ponownie podąży za narracją Kroniki o Związku, kopiując też pełne brzmienie dokumentu pokoju krakowskiego z 10 kwietnia 1525 r. (k. 116rec.–132ver.). Natomiast na fol. 132ver. rozpoczyna się zupełnie nowy tekst, a mianowicie relacja o rewolcie gdańskiej (*Chronik vom Aufruhr 1525*), znana tylko z rękopisu B. Stegmanna⁷⁴, zawierająca jednak pewne widoczne skrócenia. Na marginesach przy jej treści znajduje się odręczna notatka V. Schlieffa odsyłająca do rękopisu B. Stegmanna, być może mająca charakter źródłowy. Swoją kompilację B. Stegmann ukończył w lutym 1528 r. Tę część rękopisu cechuje największa ilość ubytków (k. 138–139, 150, 162–168, 172–177), jedne karty wyrwano, a inne wycięto celowo. Na k. 183ver. znajdziemy przeskok chronologiczny charakterystyczny dla rękopisów redakcji B, tzn. po notatce o wydarzeniach na Tobiasgasse w Gdańsku w 1527 r. zaczyna się relacja o wojnie pruskiej⁷⁵. Jest to skrócona wersja relacji znanej także z kompilacji B. Stegmanna⁷⁶. Explicit na k. 187ver. obecnie brzmi: „burgenn, unnd woldenn die stadt so erlauffen”. Treść zatem kończy się oblężeniem Elbląga 7 marca 1521 r.⁷⁷

Między obiema częściami rękopisu A. Finka brakuje ok. 2 kart. Tekst części spisanej przez B. Schlubutta nie posiada już paginacji nowożytnej (atramentowej). Przed wprowadzeniem paginacji ołówkiem karty tej części rękopisu nie były ponumerowane, co sprawia, że w numeracji drugiej części nie odnotowano brakujących kart – mimo że ubytki są widoczne (zob. niżej). Powstały one jeszcze przed dokonaniem paginacji. Sumując, należy zatem stwierdzić, że pierwsza część rękopisu A. Finka zawierała zabytki historiografii gdańskiej z okresu od 1190, tj. początku *Danziger Ordenschronik* do 1527 r. Podstawą odpisu był jeden z rękopisów tzw. Księgi Ferbera w redakcji B. Raczej nie był nim rękopis B. Stegmanna, który zawiera także liczne relacje z historii świata, chyba że kopista celowo je pomiął. Kwestia ta wymaga dalszych pogłębionych analiz źródłoznawczych. Porównując

⁷³ *Die Danziger Chronik vom Pfaffenkriege*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP, Bd. 4, s. 679–692; por. A. Mentzel-Reuters, *Identitätsmodelle*, s. 11–12.

⁷⁴ *Bernt Stegmann's Chronik vom Aufruhr 1525*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP, Bd. 5, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Leipzig 1874, s. 546–574. Jako część kompilacji Bernta Stegmanna – *Gdańska kronika*, s. 235–295.

⁷⁵ Por. uwagi J. Dworzaczkowej, op. cit., s. 30.

⁷⁶ *Danziger Hanseatische Chronik*, hrsg. von T. Hirsch, w: SRP 5, s. 505–514. Jako część kompilacji Bernta Stegmanna – *Gdańska kronika*, s. 195–211.

⁷⁷ *Danziger Hanseatische Chronik*, s. 513.

kopię A. Finka z innymi zachowanymi rękopisami z tej grupy, widać inne podejście do tekstu kopiowanego. Kopista kładł większy nacisk na uporządkowanie chronologiczne zdarzeń, a nie na zachowanie literalnego brzmienia przekazu, co cechuje m.in. kompilację B. Stegmannna. Twórca analizowanego rękopisu miał ponadto do dyspozycji kopię kroniki J. Lindaua, która zawiera przebieg wojny trzydziestoletniej spisany w gdańskiej kancelarii miejskiej. Na tym etapie badań nie udało się jednak wskazać związków A. Finka von Seybolt z Gdańskiem, który stanowił główny ośrodek rozwoju historiografii mieszczańskiej i pruskiej w tym okresie. Wydaje się jednak prawdopodobne, że właśnie tam szukał on interesujących go materiałów.

W świetle powyższego wspomniany list starosty Dąbrówna dotyczy moim zdaniem niewątpliwie omawianego tu egzemplarza rękopisu. Charakterystyka jego zawartości podana w 1538 r. zgodna jest z zawartością rękopisu w tym czasie. Druga część, spisana ręką B. Schlubutta, jeszcze wówczas nie powstała. Kronika rozpoczyna się dziejami zakonu krzyżackiego w Prusach, a kończy „ostatnią minioną” wojną pruską.

Drugą część rękopisu (k. 188rec.–220ver.) stanowi, wspomniana wyżej, krzyżacka *Geschichte von wegen eines Bundes*. Incipit na k. 188rec. obecnie brzmi: „gewalt gegeben nach laute seyner bobstlicher brieffe, nicht wolte vorfuren”⁷⁸. Analizy genealogiczne pokazują, że kontynuatorem kroniki był Balthasar Schlubutt, wspomniany autor zamieszczonej na wyklejce rękopisu rymowanej sentencji. Był on zięciem A. Finka, ożenionym z jego trzecią córką, Barbarą⁷⁹, z którą miał syna Georga (ur. 1560). Dukt jego pisma, porównany także z zachowaną w Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem korespondencją, zgadza się z charakterem pisma widniejącym w drugiej części rękopisu. Zięć zatem był kontynuatorem kroniki i jej późniejszym właścicielem⁸⁰. Zapisaną rymowaną sentencję odnaleźć można w katechizmie reformatora religijnego, współczesnego B. Schlubuttowi, Johannes

⁷⁸ *Geschichte von wegen*, s. 88.

⁷⁹ Drzewo genealogiczne z linią rodową Albrechta przedstawia tabela w: E. Joachim, op. cit., Tabelle B: *Stamm Seewalde*.

⁸⁰ B. Schlubutt nie pełnił żadnej funkcji urzędowej w tym czasie. Był synem Georga Schlubutta, pana na Weinschnurren (Wajsznury, pow. kętrzyński) i matki Trautt von Tettau. W herbie rodu von Schlubutt na srebrnym polu widnieje błękitny żelazny hełm (Schlupphut). Balthasar Schlubutt zm. 21 VII 1588 r. Zachowana korespondencja zawierająca autografy jego listów, GStA PK, XX HA Adelsarchiv, Nr 1133, Bd. 3, fol. 2–4, 26–28, 57.

Mathesiusa (1504–1565). Katechizm ten, wydany jednak dwadzieścia lat po śmierci autora, zawiera ten sam tekst, który określony został jako „staroniemieckie powiedzenie”⁸¹.

Kursywny i drobny dukt pisma, a także brak marginesów wskazuje, że tę część spisano na składkach już wszytych w oprawę. Wyróżnia ją sposób zapisu pierwszych wersów akapitów, odnotowywanych czerwonym atramentem. Niejednokrotnie zdania te wyodrębniano w formę nagłówków. Nieporadne zdobienia niektórych inicjałów wskazują, że kopista nie opanował pisma kancelaryjnego. W tekście kroniki wyróżnia się opis bitwy pod Chojnicami, gdzie zarówno nagłówki, jak i tytuły akapitów opisujących poszczególne etapy starcia wyróżniono większymi literami (k. 201rec.). Tę część rękopisu także cechują ubytki kart. Jak wspomniałam, paginacja w tej części, wykonana współcześnie ołówkiem, nie uwzględnia tych ubytków. Odmiennie niż w części pierwszej, gdzie karty wyrwano, tutaj zostały one wycięte nożykiem (poza ostatnimi). Brakuje następujących kart: pomiędzy k. 187 a 188 – ok. 2 kart, pomiędzy k. 196 a 197 – ok. 3 kart, między k. 202 a 203 – 2 kart, między k. 207 a 208 – jednej, po ostatniej zachowanej k. 220 – kolejnych ok. 8 kart⁸², tj. w sumie ok. 16 kart zapisanych dwustronnie. Tekst kroniki kończy się na relacji z 16 sierpnia 1454 r.⁸³

Czytelnicy i losy rękopisu

Mamy zatem udokumentowany przykład przekazywania kroniki w kręgu rodzinnym, jako świadectwo zainteresowania historią własnego rodu. Już dwa lata po śmierci Albrechta Finka von Seybolda czytał ją proboszcz i kartograf Caspar Hennenberger (1529–1600)⁸⁴.

⁸¹ J. Mathesius, *Catechismus d. i. trostreiche und nützliche Auslegung uber die 5 Hauptstück der Christlichen Lehre*, Leipzig 1587, s. 165; K. F. Ledderhose, *Mathesius, Johann*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 20, Leipzig 1884, s. 586–589.

⁸² Opierałam się na fotografiach, co utrudnia precyzyjne policzenie kart. Druga z kolei spośród tych ośmiu została wyrwana i widoczny jest fragment tekstu wzdłuż linii rozdarcia. Pozostałe wycięto.

⁸³ Por. *Geschichte von wegen*, s. 173. Ostatnia karta jest uszkodzona w dolnym prawym rogu i uzupełniona wtórnie papierem przez konserwatora. Obecnie explicit brzmi: „viel pflichtig weren als den Behmen, dorumbe”.

⁸⁴ J. Szeliga, *Henneberger Kasper*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 181–182.

Informuje o tym w pozostawionym przez siebie autografie przechowywanym w zbiorach Biblioteki Gdańskiej PAN pod sygn. 1264. Na k. 85rec. na końcu skopiowanego tekstu *Geschichte von wegen eines Bundes* zapisał: „auss des Edelen und Ehrnvesten Balthazars Schlubuths buche hab ich dis aussgeschrieben anno 1574 den 16. Feb[ruar] vollendet. Caspar Hennenberger pfarher zu Mulhausen”.

Pod spodem widnieje wpis V. Schlieffa, późniejszego właściciela rękopisu Ms 1264, który zidentyfikował kronikę B. Schlubutta w posiadanym przez siebie manuskrypcie:

Vorhergehende Historie auss dem Balthasar Schlubuths Buch, oder vielmehr des Schlubuths Buch selbst ist zu finden unter meinen Büchern in Folio No. 70b. Indessen siehet man daraus, dass nicht Schlubuth der Compiler, auch nicht der Schreiber, sondern nur 1555 des Buchs Possessor gewesen.

Zatem nie byłby on zdaniem Schlieffa kopistą żadnej części omawianej przeze mnie książki. Ponadto odpis tej części kroniki wykonany ręką Caspara Hennenbergera stał się także później częścią kolekcji książek Valentina Schlieffa. Autorzy królewieckiego czasopisma „Erleutertes Preussen” w 1742 r. wspominają o nim w wykazie istniejących rękopisów historycznych poświęconych historii Prus⁸⁵.

Wydawca katalogu rękopisów Biblioteki Senatus Gedanensis O. Günther, charakteryzując w 1903 r. wspomniany wyżej autograf rękopisu C. Hennenbergera, zanotował: „Wo sich dies Schlubuth'sche Exemplar der Chronik jetzt befindet, kann nicht angegeben werden”⁸⁶. To samo pisał o kronice A. Finka w 1901 r.⁸⁷

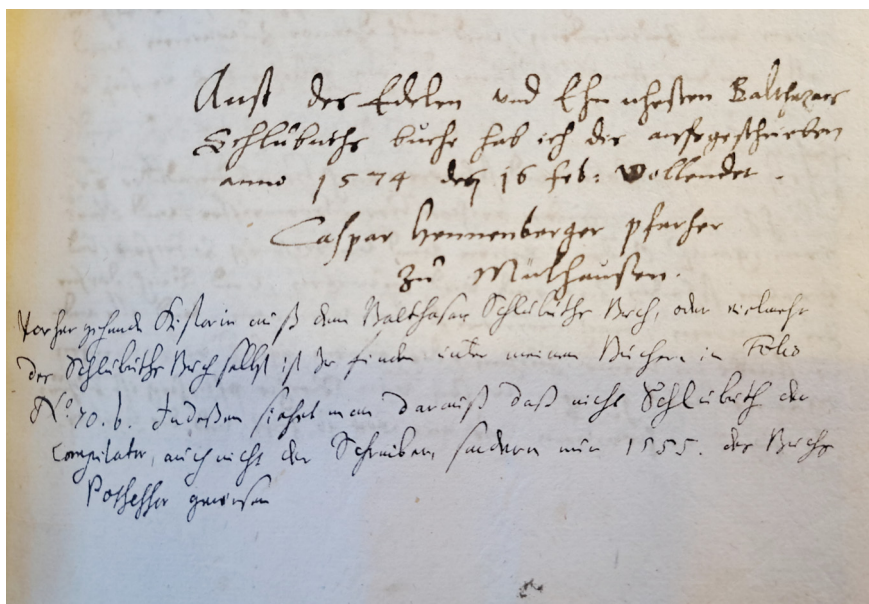
Na wewnętrznej wyklejce górnej okładziny manuskryptu A. Finka von Seybolda znajdujemy dalsze wskazówki pochodzące od V. Schlieffa. Tuż pod wierszowaną sentencją B. Schlubutta czytamy: „Balthasar Schlubuth. 1555. Huius Chronicon M[anu]sc[ri]ptum allegatur in Hennebergers Erklärung der Preußischen Landtaffel in praefatio indice Chronicorum Prussicorum”⁸⁸.

⁸⁵ *Nachlese zur Preussischen Bibliothec*, „Erleutertes Preußen”, 5, 1742, 12, s. 811: „1. Geschichte von wegen eines Bundes und Land und Städten wider der Orden, angefangen von A[nno] 1440 bis 1461 aus Balthasar Schlubuths Buch, durch Casp[ar] Hennenbergern eigenhändig abgeschrieben M[anu]sc[ri]pt in Biblioth[eca] Schlieffiana”.

⁸⁶ *Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Th. 2, s. 72, nr 6.

⁸⁷ O. Günther, „Die Baisen Chronik“ und Bernt Stegmann's Chronik, s. 275–276.

⁸⁸ Rosyjska Biblioteka Państwowa w Moskwie (OP PГБ), f. 68, nr 338.

Il. 6. Wpis proweniencyjny Caspara Hennenbergera z informacją o odpisie Kroniki Związku z księgi Balthasara Schlubutta. Pod spodem dopisek Valentina Schlieffa identyfikującego księgę Schlubutta w swoim księgozbiorie pod nr 70; BG, Ms 1264, fol. 85r.; fot. J. Możdżeń

Rzeczywiście, C. Hennenberger wykorzystał kilkadziesiąt kronik pisanych i drukowanych istniejących w jego czasach. Uszeregował je wedle kryterium autorstwa (znane, nieznanne) oraz formy (pisana, drukowana). W spisie zatytułowanym: „Geschriebene Chronicken / dero rechte namen man nicht weis / derhalben Herren namen gesetzt werden” pod literą B widnieje: „Balthasars Schlubuts alte Chronica”⁸⁹. Pierwotnego twórcę rękopisu, tj. A. Finka von Seybolda zidentyfikował dopiero V. Schlieff. Zatem wzmiankowana w historiografii kronika B. Schlubutta i A. Finka to jeden i ten sam egzemplarz.

Ogromny księgozbiór V. Schlieffa, którego działalność kolekcjonerska i bibliofilska jest w literaturze znana⁹⁰, został po jego śmierci

⁸⁹ C. Henneberger, *Erklärung der Preussischen grössern Landtaffel oder Mappen*, Königsberg 1595, nlb. 1ver., <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/240950/edition/237932?language=pl> (1 VIII 2023).

⁹⁰ M. Sławoszevska, op. cit., s. 134–136; M. Babnis, op. cit., s. 160–161; L. Mokrzecki, op. cit., s. 522–524; E. Bahr, *Schlieff Valentin*, w: *Altpreussische Biografie*, Bd. 2, hrsg. von Ch. Krollmann, Marburg 1969, s. 617; B. Majkowska, op. cit.

podzielony w drodze zapisu testamentowego. Najbardziej cenna część księgozbioru wpłynęła do miejskiej Biblioteki Senatu w Gdańsku (jednak dopiero w 1783 r. po bezpotomnej śmierci córki⁹¹), lecz nasz rękopis nigdy tam nie trafił. Mniej ważne dzieła wystawiono po śmierci Schlieffa na aukcję już w 1752 r., a spis 5036 dzieł umieszczono w drukowanym katalogu⁹². Nie zachował się żaden egzemplarz aukcyjny z wykazem tych dzieł, choć wiemy, że katalog wydrukowano⁹³. W XIX w. część rękopisów V. Schlieffa, które odziedziczyła jego córka, przekazano także do Archiwum Miejskiego w Gdańsku. Wszystkie były opatrzone nalepką z numerem bibliotecznym biblioteki Schumannów, np. Sch. 26 (tzw. kolekcja Schlieffa-Schumanna). Obecnie z tej spuścizny zachowały się ok. 132 rękopisy⁹⁴. Brak znaków proweniencyjnych typowych dla tej kolekcji na rękopisie pozwala stwierdzić, że nigdy nie weszły one w jej skład. Nie można wykluczyć, że rękopis stał się częścią jednej z licznych osiemnastowiecznych kolekcji prywatnych oficerów rosyjskich, które odkupywała Biblioteka Sztabu Generalnego od pierwszego dziesięciolecia XIX w. Do tej instytucji trafiły rękopisy tak słynnych kolekcjonerów, jak książę Piotr Michajłowicz Wołkoński (zm. 1852), hrabia Piotr Kornilowicz Liprandi (zm. 1880), szef Zbioru Sztabu Generalnego i założyciel tamtejszej biblioteki, książę Aleksandr Jakowlewicz Łobanow-Rostowski (akcesja po 1820 r.) czy generał rosyjski Piotr Suchtelen (zm. 1836)⁹⁵

⁹¹ Jedyny pozostały przy życiu syn Valentina Schlieffa zmarł już dwa lata po ojcu. Wówczas księgozbiór przeszedł w ręce rajcy Johanna Friedricha Schumanna, ożenionego z jedną z córek Schlieffa, która zmarła bezpotomnie w 1782 r., O. Günther, K. Kleefeld, *Die Danziger Stadtbibliothek. Ihre Entwicklung und ihr Neubau*, Danzig 1905; iidem, *Biblioteka miejska w Gdańsku. Rozwój i nowy gmach*, tł. S. Sychta, [b.m.w.] s. 150, [https://journals.pan.pl/Content/123915/PDF/8_LG%2033%20\(2016\)_Biblioteka.pdf?handler=pdf](https://journals.pan.pl/Content/123915/PDF/8_LG%2033%20(2016)_Biblioteka.pdf?handler=pdf) (10 X 2025).

⁹² *Pars Bibliothecae [-] Valent. Leonis Schlieff [-] quam in aedibus ab. Possessore inhabitatis [-] consueto auctionis jure distrahet John Gottfr. Bathelsen D. XXIII Octobr. 1752*, Gedani 1752.

⁹³ J. Rudnicka, *Bibliografia katalogów księgarskich wydanych w Polsce do końca wieku XVIII*, Warszawa 1975, s. 258.

⁹⁴ B. Majkowska, op. cit., s. 65–66; por. K. Reychmann, op. cit., s. 63; M. Sławoszewska, op. cit., s. 134.

⁹⁵ Po pokoju w Tylży od czerwca do grudnia 1807 r. przebywał w Prusach w celu przeprowadzenia inspekcji granic Morza Bałtyckiego, A. M. Панченко, *Генерал, дипломат, библиофил. Из истории книжного собрания П. К. Сухтелена*, „Библиосфера”, 2006, 4, s. 5.

i wielu innych⁹⁶. Być może w przyszłości dalsze badania pozwolą ustalić, częścią której kolekcji stał się analizowany tu rękopis.

Exlibris o wymiarach 9 x 7 cm widoczny na wewnętrznej wyklejce dolnej okładziny rękopisu świadczy o tym, że stał się on częścią inwentarza Biblioteki Sztabu Generalnego w Sankt Petersburgu najpóźniej w okresie 1832–1867⁹⁷. W katalogu systematycznym tej instytucji wydanym w 1880 r. (wówczas już noszącej nazwę Biblioteki Sztabu Głównego) otrzymał już nową sygnaturę⁹⁸. Rękopis już wówczas był zdekompletowany, skoro sygnaturę: 58-1-7 wpisano niebieską kredką na górnym marginesie k. 9rec., która i dziś jest pierwszą zachowaną kartą⁹⁹. Także ta sygnatura została przekreślona i zachował się tylko szczątkowo fragment kolejnej, wpisanej ołówkiem o numerze: „...-2-7”. Kiedy jednak to uczyniono, trudno orzec. W sumie wolumin ten przesygnowywano trzykrotnie. Księga nosi ślady dawnej konserwacji zachowawczej (podklejenia papieru, uzupełnienie ubytków).

Biblioteka Sztabu Generalnego wykształciła się z Biblioteki Kwartmistrzowskiej Korpusu Jego Carskiej Mości (1811–1815), w latach 1815–1832 nosiła nazwę Biblioteki Sztabu Głównego Jego Carskiej Mości, następnie Biblioteki Sztabu Generalnego (1832–1867), Biblioteki Sztabu Głównego w latach 1867–1905, a do 1918 r. Biblioteki Sztabu Generalnego i Głównego. Jest pewne, że po 1929 r. rękopis został włączony do zbiorów do Biblioteki im. Lenina wraz z innymi cennymi zbiorami z Biblioteki Sztabu Generalnego¹⁰⁰. Świadczą o tym pochodzące z tego okresu stare sygnatury naniesione w postaci nalepki na grzbiecie rękopisu z nadrukowanym „nr 1360” i wpis tegoż naniesiony ołówkiem w lewym górnym rogu wewnętrznej wyklejki górnej okładziny. Manuskrypt przechowywany jest nadal w tekturowo-płóciennej teczce, na której także znajdują się papierowe nalepki ze skasowaną sygnaturą ИН 1360 (Иностраные, tj. zagraniczne). Wewnątrz

⁹⁶ *Рукописные собрания*, s. 292; por. K. Bracha, *Uwagi o katalogu zachodnioeuropejskich rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Państwowej w Moskwie*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 56, 2018, s. 190–191; M. Czapnik, *Druki proveniencji szwedzkiej w księgozbiorze warszawskiej księżnicy uniwersyteckiej*, „*Z. Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznymi*”, 7–8, 2013–2014, s. 280.

⁹⁷ *Рукописные собрания*, s. 290–291.

⁹⁸ *Систематический каталог Библиотеки Главного Штаба*, cz. 2, St. Petersburg 1880, s. 924, nr 37751.

⁹⁹ Powtórzono jej wpis na k. 12rec. czerwoną kredką.

¹⁰⁰ *Рукописные собрания*, s. 289; Z. Daszkowski, *W stulecie istnienia Biblioteki im. Lenina w Moskwie*, „*Przegląd Biblioteczny*”, 13, 1962, 3, s. 193–213; K. Bracha, op. cit., s. 190–191.

znajduje się także metryczka sygnowana tym numerem. W 1953 r. stworzono nowy zespół (fond) nr 68 dla rękopisów ewakuowanych z Biblioteki Sztabu Generalnego¹⁰¹. Współczesne sygnatury, tj. fond 68, nr 338, nadano dopiero w 1967 r.

* * *

Podsumowując, analizowany rękopis, uznany przez J. Dworzaczkową za zaginiony, prawdopodobnie już pod koniec XVIII w. stał się własnością jednego z rosyjskich kolekcjonerów. Po jego śmierci, jak wiele oświeceniowych kolekcji, trafił do Biblioteki Sztabu Generalnego. Stało się to być może już w latach trzydziestych XIX w. O unikatowości rękopisu świadczy jego powstanie i funkcjonowanie w regionie Prus Górnych. Jego treść związana jest silnie z tożsamością jego obu twórców i właścicieli. Stanowi on przykład pielęgnowania pamięci rodzinnej rodu, wpisującej się w dzieje ziemi pruskiej. Zawarta w nim wiedza mogła służyć kolejnym właścicielom jako wsparcie w działalności politycznej, zwłaszcza podczas sprawowania urzędów starościńskich, a także jako materiał edukacyjny dotyczący dziejów regionu i pochodzenia rodowych majątków.

Rękopis miał dwóch twórców. Pierwsza jego część, spisana wprawnym kancelaryjnym pismem, została spisana przez lub na polecenie zybułtowskiego dziedzica Albrechta Finka von Seybolda (zm. 1562), starosty ostródzkiego, miłomłyńskiego, sędziego ziemskiego w Olsztynku, posła na sejm pruski, pana na Zybułtowie. Drugą ręką należała do jego zięcia Balthasara Schlubutta (zm. 1588), posiadacza ziemskiego. Obu cechowało zainteresowanie historią ziem pruskich. Wyjątkowym jest skompletowanie w jednym rękopisie materiałów historycznych pisanych z perspektywy obu części Prus. Członkowie rodu byli aktywnymi uczestnikami przełomowych wydarzeń w politycznych dziejach Prus Górnych – po klęsce chojnickiej w 1454 r. przeszli pod panowanie krzyżackie, a potem byli wiernymi urzędnikami w strukturze młodego księstwa pruskiego. Zachowany do dziś rękopis powstał w latach trzydziestych XVI w. Zawiera w pierwszej części znane zabytki historiografii gdańskiej, zwłaszcza główne części składające się na tzw. Księgę Ferbera oraz wypisy z kroniki wojny trzynastoletniej Johanna Lindaua. Wbrew opisowi katalogowemu

¹⁰¹ Charakterystyka zespołu nr 68: *Рукописные собрания*, s. 288–299. Kronika Finka wspomniana została na s. 299.

z 2016 r. rękopis nie zawiera wyłącznie dziejów wojny trzynastoletniej, ale także historię panowania wielkich mistrzów od 1190 r. oraz opis wojny pruskiej 1519–1521 i przebieg rewolty gdańskiej z 1526 r. Chronologicznie księga zawierała teksty historyczne dotyczące okresu od 1190 do 1527 r. Obecnie z powodu licznych ubytków zachowane są karty przedstawiające tylko okres chronologiczny od 1411 do 1527 r.

Układ treści został podporządkowany następstwu chronologii, stąd skrócenia i pomijanie niektórych fragmentów odpisywanych tekstów historiograficznych. Decydowało kryterium szczegółowości relacji, zwłaszcza przy opisach przebiegu wojny trzynastoletniej, tak ważnej z punktu widzenia genezy rodu Finków. Druga część rękopisu spisana została po 1555 r. i zawiera dzieje wojny trzynastoletniej pisane z perspektywy krzyżackiej, w której zwraca uwagę wyszczególnienie opisu bitwy pod Chojnicami. Ta część także jest niekompletna, zachowała się tylko do 1454 r. Rękopis oprawiono w Królewcu w latach trzydziestych XVI w., w introligatorni Matthiasa von Thum. O wyjątkowości omawianego egzemplarza świadczy mnogość wzmianek na jego temat w innych zachowanych rękopisach ze spuścizny gdańskiego bibliofila Valentina Schlieffa, a także w dziełach pruskich historyków takich jak Christopher Falk i Caspar Henneberger. Rękopis A. Finka von Seybolda i B. Schlubutta oraz zachowane na jego temat archiwalia stanowi ciekawe świadectwo wczesnego funkcjonowania kroniki w kręgu czytelników. Świadczy też, że było to dzieło poszukiwane i cenione przez elity polityczne Prus Książęcych. Jest to najstarsza zachowana do dziś w oryginale kronika powstała w Prusach Górnych. I choć dla nas jej treść nie jest specjalnie odkrywczą, to o jej wyjątkowości świadczy rzadka możliwość ukazania szerszego kontekstu społeczno-kulturowego, w którym funkcjonowała.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Bernt Stegmann's Chronik vom Aufruhr 1525*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 5, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehлке, Leipzig 1874, s. 546–574
- Die Beziehungen Herzog Albrechts von Preußen zu Städten, Bürgertum und Adel im westlichen Preußen (1525–1554)*, bearb. von U. Benninghoven, Th. 1, Köln 2006

- Die Chronik des Balthasar Gans*, w: *Die Königsberger Chroniken aus der Zeit des Herzogs Albrecht*, hrsg. von F. A. Meckelburg, Königsberg 1865, s. 289–356
- Die Danziger Chronik vom Bunde*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 405–489
- Die Danziger Chronik vom Pfaffenkriege*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 679–692
- Danziger Hanseatische Chronik*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 5, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1874, s. 505–514
- D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Briefwechsel*, Bd. 9, Weimar 1941
- Erbhuldigungsakten des Herzogtums Preußen*, Th. 1: 1525 bis 1642, hrsg. von H. H. Diehlmann, Hamburg 1980
- Ermahnung des Carthäusers*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 450–465
- Gdańska kronika Bernta Stegmanna (1528) / Die Danziger Chronik Bernt Stegmanns (1528)*, koment. i red. J. Możdżeń, współpr. K. Stöbener, M. Sumowski, Toruń 2019 (Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Fontes, t. 117)
- Geschichten von wegen eines Bundes von Landen und Steten wider den Orden*, hrsg. von M. Töppen, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 71–211
- Henneberger C., *Erklärung der Preussischen grössern Landtaffel oder Mappen*, Königsberg 1595
- Herzog Albrecht von Preussen und das Bistum Ermland (1550–1568). Regesten aus dem Herzoglichen Briefarchiv und den Ostpreussischen Folianten*, bearb. von S. Hartmann, Köln 1993
- Joachim E., Klinkenborg M., *Familien-Geschichte des Gräflich Finck von Finckensteinschen Geschlechts. Urkunden*, Berlin 1921
- Johann Lindaus Geschichte des Dreizehnjährigen Krieges*, hrsg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 4, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1870, s. 502–637
- Kaspars von Nostitz Haushaltungsbuch des Fürstenthums Preussen 1578. Ein Quellenbeitrag zur politischen und Wirtschaftsgeschichte Altpreussens*, hrsg. von K. Lohmeyer, Leipzig 1893
- Mathesius J., *Catechismus d. i. trostreiche und nützliche Auslegung über die 5 Hauptstück der Christlichen Lehre*, Leipzig 1587
- Nachlese zur Preussischen Bibliothec*, „Erleutertes Preußen”, 5, 1742, 12, s. 807–856

- Pars Bibliothecae* [– –] Valent. Leonis Schlieff [– –] quam in aedibusab. Possessore inhabitatis [– –] consueto auctionis jure distrahet John Gottfr. Bathelsen D. XXIII Octobr. 1752, Gedani 1752
- Tschackert P., *Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preussen*, Bd. 3, Leipzig 1890

Opracowania

- Abendländische Handschriften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit in den Beständen der Russischen Staatsbibliothek Moskau*, hrsg. von M.-L. Heckmann, D. Barow-Vasilievich, Wiesbaden 2016
- Arnold U., *Brambeck Peter*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 1, hrsg. von K. Ruh et al., Berlin–New York 1978
- Arnold U., *Geschichte von wegen eines Bundes*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, hrsg. von K. Ruh et al., Berlin–New York 1981
- Arnold U., *Geschichtsschreibung im Preußenland bis zum Ausgang des 16. Jahrhunderts*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands”, 19, 1970, s. 74–126
- Babnis M., *Schlieff Walenty*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 160–161
- Biolik M., *Toponimia byłego powiatu ostródzkiego. Nazwy miejscowe*, Gdańsk 1992
- Bracha K., *Uwagi o katalogu zachodnioeuropejskich rękopisów Rosyjskiej Biblioteki Państwowej w Moskwie*, „Studia Źródłoznawcze”, 56, 2018, s. 189–192
- Brauer M., *Die Entdeckung des ‘Heidentums’ in Preußen. Die Prußen in den Reformdiskursen des Spätmittelalters und der Reformation*, Berlin 2011
- Czapnik M., *Druki proveniencji szwedzkiej w księgozbiorze warszawskiej książki uniwersyteckiej*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiórami Historycznymi”, 7–8, 2013–2014, s. 277–307
- Daszkowski Z., *W stulecie istnienia Biblioteki im. Lenina w Moskwie*, „Przeгляд Biblioteczny”, 13, 1962, 3, s. 193–213
- Döhring A., *Über die Herkunft der Masuren: mit besonderer Berücksichtigung der Kreise Osterode und Neidenburg. Ein Beitrag zur Besiedlungsgeschichte des Ordenslandes Preussen*, Königsberg 1910
- Dworzaczkowa J., *Dziejopisarstwo gdańskie do połowy XVI wieku*, Gdańsk 1962
- Freiwald H., *Margraf Albrecht von Ansbach-Kulmbach und seine landständische Politik als Deutschordens-Hochmeister und Herzog in Preussen während der Entscheidungsjahre 1521–1528*, Kulmbach 1961
- Freytag H., *Die Preussen auf der Universität Wittenberg und die nichtpreussischen Schüler Wittenbergs in Preussen von 1502–1602*, Leipzig 1903

- Gallandi J., *Eine v. Schlubuttische Ahnenprobe*, „Der Deutsche Herold” 1909, 1 (Sonderdruck), s. 1–4
- Gallandi J., *Vasallenfamilien des Ermlands und ihre Wappen*, „Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands”, 19, 1916, 3, s. 572
- Gause F., *Die Geschichte der Stadt Königsberg in Preußen*, Bd. 1: *Von der Gründung der Stadt bis zum letzten Kurfürsten*, Köln–Weimar–Wien 1996
- Grygier T., *Organizacja władzy naczelnej Prus Książęcych*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1964, 4, s. 460–513
- Günther O., „*Die Baisen Chronik*“ und *Bernt Stegmann’s Chronik vom Danziger Aufbruch*, „Zeitschrift des Westpreußischen Geschichtsvereins”, 43, 1901, s. 269–276
- Günther O., Kleefeld K., *Die Danziger Stadtbibliothek. Ihre Entwicklung und ihr Neubau*, Danzig 1905
- Günther O., Kleefeld K., *Biblioteka miejska w Gdańsku. Rozwój i nowy gmach*, tł. S. Sychta [b.m. i d.w.], [https://journals.pan.pl/Content/123915/PDF/8_LG%2033%20\(2016\)_Biblioteka.pdf?handler=pdf](https://journals.pan.pl/Content/123915/PDF/8_LG%2033%20(2016)_Biblioteka.pdf?handler=pdf) (10 X 2025)
- Haebler K., *Rollen- und Plattenstempel des XVI. Jahrhunderts*, Bd. 1, Leipzig 1928
- Heckmann M.-L., *Krieg und historische Erinnerung im landesherrlichen und im städtischen Milieu des Hanseraums*, w: *Das Bild und die Wahrnehmung der Stadt und der städtischen Gesellschaft im Hanseraum im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, hrsg. von R. Czaja, Toruń 2004, s. 115–162
- Joachim E., *Familien-Geschichte des Gräflich Finck von Finckensteinschen Geschlechts*, Th. 1: *Darstellung und biographische Nachrichten*, Halbband 1: *Die Finck von Finckenstein in Altpreußen*, Berlin 1920
- Katalog der Handschriften der Danziger Stadtbibliothek*, Th. 2: *Handschriften zur Geschichte Danzigs (Nachträge)*, bearb. von O. Günther, Danzig 1903
- Kętrzyński W., *O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich*, Lwów 1882
- Kuhnert E., *Geschichte der Staats- und Universitätsbibliothek zu Königsberg*, Leipzig 1926
- Ledderhose K. F., *Mathesius, Johann*, w: *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 20, Leipzig 1884, s. 586–589
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius 1967
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, t. 1, Vilnius 1967
- Majkowska B., *Wybitni bibliografowie gdańscy doby oświecenia (Hoppius, Schlieff, Praetorius)*, Gdańsk 1979, Uniwersytet Gdański, mps pracy magisterskiej napisanej pod kier. doc. dr. hab. Zbigniewa Nowaka.
- Mentzel-Reuters A., *Deutschordenshistoriographie*, w: *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, hrsg. von G. Wolf, N. H. Ott, Berlin–Boston 2016, s. 327–418
- Mentzel-Reuters A., *Identitätsmodelle in der preußischen Landeshistoriographie 1466–1525*, „Zapiski Historyczne”, 82, 2017, 1, s. 5–19

- Mentzel-Reuters A., *Von Ordenschronik zur Landesgeschichte. Die Herausbildung der altpreußischen Landeshistoriographie im 16. Jahrhundert*, w: *Kulturgeschichte Ostpreußens in der Frühen Neuzeit*, hrsg. von K. Garber, M. Komorowski, A. E. Walters, Tübingen 2001, s. 581–637
- Michels G., *Zur Wirtschaftsentwicklung von Kleinstädten und Flecken im Ordensland und Herzogtum Preußen (bis 1619). Gilgenburg – Hohenstein – Neidenburg – Ortelsburg – Willenberg*, Lüneburg 1995
- Możdżeń J., *Przedstawianie świata przez kronikarzy gdańskich na przełomie XV i XVI w.*, Toruń 2016
- Oliński P., *Die „Ermahnung des Kartäusers“ an die Deutschordensritter*, w: *Mittelalterliche Kultur und Literatur im Deutschordensstaat in Preussen. Leben und Nachleben*, hrsg. von J. Wenta, Toruń 2008, s. 473–481
- Pisanski Ch. G., *Entwurf der Preußischen Literaturgeschichte. Mit einer Vorrede vom Leben, Charakter und literarischen Verdiensten des Verfassers*, hrsg. von L. E. Borowski, Königsberg 1791
- Pokorzyńska E., Pronobis-Brzezińska M., Wagner A., *Leksykon opracowawczy*, Bydgoszcz 2023
- Reychmann K., *Exlibrisy gdańskie*, Warszawa 1969
- Rudnicka J., *Bibliografia katalogów księgarskich wydanych w Polsce do końca wieku XVIII*, Warszawa 1975
- Schmitz F., *Eine Deutschordenschronik berichtet. Beschreibung von Personen und Gruppen in der „Geschichte wegen eines Bundes“*, w: *Bilder – Wahrnehmungen – Vorstellungen. Neue Forschungen zur Historiographie des hohen und späten Mittelalters*, hrsg. von J. Sarnowsky, Göttingen 2007 (Nova Mediaevalia, Bd. 3), s. 165–201
- Schweichler H., *Das Domänenwesen unter Herzog Albrecht in Preußen*, Lötzen 1911
- Schwencke P., *Zur Erforschung der deutschen Bucheinbände des 15. und 16. Jahrhunderts*, „Beiträge zur Kenntnis des Schrift-, Buch- und Bibliothekswesens“, 4, 1903, s. 114–125
- Serczyk J., *Krzysztof Falk (okolo 1520–1572), kronikarz i literat elbląski*, w: *Zastużeni ludzie dawnego Elbląga. Szkice biograficzne*, red. M. Biskup, Wrocław 1987, s. 41–43
- Sitzung am 22. März 1901, Vortrag des Herrn Bibliothekar Dr Kunhert: „Der Königsberger Bucheinband im XVI. Jahrhundert“*, „Sitzungsberichte der Alterthumsgesellschaft Prussia für die Vereinsjahre 1900–1904“, 22, 1909, s. 484
- Skibiński J., *Starostwa dziedziczne Prus Książęcych w XVII i XVIII wieku. Studium z przeobrażeń społeczno-ustrojowych*, Olsztyn 1972
- Sławoszewska M., *Gdańska Bibliotheca Archivi*, „Archeion“, 40, 1964, s. 131–152
- Strzelecka A., *Lindau Jan*, PSB, 17, 1972, s. 351–352
- Szeliga J., *Henneberger Kasper*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 181–182

- Töppen M., *Geschichte der preussischen Historiographie von P. von Dusburg bis auf K. Schütz. Oder Nachweisung und Kritik der gedruckten und ungedruckten Chroniken zur Geschichte Preussens unter der Herrschaft des deutschen Ordens*, Berlin 1853
- Ulrichs C., *Der 13jährige Krieg zwischen dem Deutschen Orden und dem preußischen Städtebund im Spiegel der „Geschichte von wegen eines Bundes“ und anderer Chroniken*, w: *Krieg und Verbrechen nach spätmittelalterlichen Chroniken*, hrsg. von Ch. Heiduk, A. Höfert, C. Ulrichs, Köln–Weimar–Wien 1997 (Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter, Neue Folge, Bd. 4), s. 185–241
- Wenta J., *Lindau Jan*, w: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 3, red. S. Gierszewski, Gdańsk 1997, s. 63–64
- Wenzel K., *Die gegenseitige Wahrnehmung des Deutschen Ordens und der Stände in Preußen in chronikalischen Quellen der Mitte des 15. Jahrhunderts*, w: *Wahrnehmung und Realität. Vorstellungswelten des 12. bis 17. Jahrhunderts*, hrsg. von J. Sarnowsky, Göttingen 2018 (Nova Mediaevalia, Bd. 17), s. 310–327
- Wüst M., *The Chronicles of the Teutonic Order in Prussia in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, w: *Historiography and Identity VI. Competing Narratives of the Past in Central and Eastern Europe, c. 1200–c. 1600*, hrsg. von P. Rychterová, Turnhout 2021 (Cultural Encounters in Late Antiquity and the Middle Ages, vol. 32), s. 371–400
- Żeglińska A., *Finckensteinowie wschodniopruscy i ich archiwa*, Gdańsk 2021
- Житомирская С. В., *Западное средневековье в рукописях Государственной библиотеки СССР им. В.И. Ленина*, „Средние века”, 10, 1957, s. 285–305
- Рукописные собрания Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина. Указатель*, cz. 1/2, red. Ю. Д. Рыков, Москва 1986
- Систематический каталог Библиотеки Главного Штаба*, cz. 2, St. Petersburg 1880

The Forgotten *Chronicle of Prussia* by Albrecht Fink von Seybold. An Analysis of the Content, Construction, and Fate of the Manuscript Written in the 1530s

This article is devoted to the forgotten, oldest preserved Prussian chronicle, written in Upper Prussia in the 1530s by (or by order of) Albrecht Fink von Seybold (d. 1562), starost of Ostróda and Miłomłyn, land judge in Olsztyn, deputy to the Prussian Diet, and lord of Zybułtowo. The chronicle is currently kept in the Russian State Library in Moscow. The researcher

identified the creator of the chronicle, his professional activities, and family connections; she also demonstrated his close contacts with the ducal court in Prussia. As a result, she connected the selection of the manuscript's content with Fink's political activities. The manuscript in question was deemed lost by Jolanta Dworzaczkowa, which contributed to the lack of interest in it among Western researchers of Prussian historiography. It is likely that by the end of the eighteenth century, the manuscript had become the property of a Russian collector before being acquired by the General Staff Library. From 1555, the chronicle was continued by Balthasar Schlubutt, a landowner and son-in-law of Albrecht Fink. Members of the Fink family were active participants in the groundbreaking events marking the political history of Upper Prussia. After the defeat at Chojnice in 1454, they came under the rule of the Teutonic Knights and then became loyal officials in the Prussian duchy. The article's author reveals that the oldest part of the manuscript, written for Fink, contains copies of well-known monuments of Gdańsk historiography (the so-called 'Ferber Book') and excerpts from Johann Lindau's chronicle. She therefore questions the accuracy of the 2016 catalogue description, according to which the manuscript contains only the history of the Thirteen Years' War. Chronologically, the book covers events from 1190 to 1527, i.e. the history of the Grand Masters from 1190, a description of the Prussian War of 1519–1521, and the course of the Gdańsk revolt of 1526 (with a missing part until 1410). The second part of the manuscript, written after 1555, contains a copy of the history of the Thirteen Years' War from the perspective of the Teutonic Knights (preserved fragments). Comparative codicological analyses indicate that the manuscript was bound in Königsberg at the turn of the 1540s by Matthias von Thum. The uniqueness of this copy is therefore evidenced by its place and early date of origin, the selection of content, and numerous traces of its reception in the legacies of Christopher Falk, Caspar Henneberger, and Valentin Schlieff.

Julia Możdżeń – adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Specjalizuje się w badaniach nad piśmiennictwem miast pruskich XV i początku XVI w., zwłaszcza dziejopisarstwem gdańskim i wilkierzami miejskimi. Interesuje się także edytorstwem źródeł historycznych oraz dziejami książki.

Julia Możdżeń – assistant professor at the Institute of History, University of Gdańsk. She specialises in research into the writing of Prussian cities in the 15th and early 16th centuries, in particular the history of Gdańsk and town villeinage. She is also interested in editing historical sources and the history of the book.

E-mail: julia.mozdzen@ug.edu.pl